

ASSAJOS I ESTUDIS

Lectura del primer llibre de lectura
de la pedagogia catalana. Aproximació a la
Doctrina Pueril
Interpretation of the first reading primer in catalan pedagogy. An approach to Doctrina Pueril

Antoni J. Colom Cañellas
Universitat de les Illes Balears

Data de recepció de l'original: novembre 2008

Data d'acceptació: gener 2009

ABSTRACT

This article reviews the circumstances in which Ramon Llull's *Doctrina Pueril* was written, as well as the influences that affected him as he wrote it, notably Dominican Vicent de Beauvais' as well as St Thomas de Aquinas', despite Llull's status as a Franciscan. It then provides a new structuring of this work, which focuses above all on religious education, as well as cultural, social and professional education and includes a final section of miscellanea that introduces aspects as diverse as natural education and other religious and moral questions. Despite being the earliest educational treatise written in the vernacular and the first primer for children, the work's scant influence at a later date is also noted.

Lastly, the article examines the traces of Llull's pedagogy that remain today through its influence on the dissemination of pedagogy, like Herbart, and its systematisation and structuring, like the late neo-Kantians of the Marburg School (Gottler, Flitner and Heinz). It also presents an inclusive and global functionality of pedagogy, including its utilitarian and simultaneously naturalist sense (Rousseau) written long before the Enlightenment. Furthermore, *Doctrina Pueril* is a self-help manual and is itself pedagogical material within today's informal education system. Lastly, *Doctrina*

Pueril encompasses aspects related to learning through nature (Pestalozzi), personalised education (Maritain, Stefanini and Mounier) and the systemic approach that Bertalanffy would only discover in Nicholas de Cusa.

KEY WORDS: Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, religious education.

RESUM

En aquest article es revisen les circumstàncies sota les quals fou escrita la *Doctrina Pueril*, així com les influències que Llull va rebre a l'hora de la seva redacció. En aquest sentit cal destacar la del dominic Vicenç de Beauvais així com la de Sant Tomàs, tot això malgrat el franciscanisme del nostre autor. A continuació aportam una nova estructura d'aquesta obra que centram en l'educació religiosa que és la temàtica més important, l'educació cultural, social i professional, i una última part que com a miscel·lània introdueix aspectes diversos, tal com l'educació natural juntament amb altres de caire religiós i moral. També advertim la minsa influència que, posteriorment, va tenir aquesta obra, malgrat fou el primer tractat d'educació que s'escrigué en llengua popular i ser, a la vegada, el primer llibre de lectura que es dedicà als infants.

Per últim, es demostra l'actualitat de la pedagogia luliana mitjançant la seva influència en generalitzar, tal com va fer Herbart, el sentit del que és pedagògic, de sistematitzar-ho i estructurar-ho tal com ho varen fer els darrers neokantians de l'escola de Maburg (Gottler, Flitner, Heinz). Al mateix temps, presenta una funcionalitat global i abarcadora de la pedagogia, evidenciant, molts d'anys abans dels il·lustrats, el seu sentit utilitarista i a la vegada naturalista (Rousseau). També es presenta com un manual autoinstruïu i com material pedagògic propi de l'educació no formal. Per últim, trobam també a la *Doctrina Pueril* aspectes propis de l'aprenentatge mitjançant la natura (Pestalozzi), del personalisme educatiu (Maritain, Stefanini, Mounier), i de l'enfocament sistemàtic que Bertalanffy sols descobrí a l'obra de Nicolau de Cusa.

PARAULES CLAU: Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, educació religiosa.

RESUMEN

En este artículo se revisan las circunstancias bajo las cuales fue escrita la *Doctrina Pueril*, así como las influencias que Llull recibió cuando lo redactaba. Entre ellas cabe destacar la del dominico Vicent de Beauvais así como la de Santo Tomàs de Aquino, todo ello a pesar del franciscanismo de nuestro autor. A continuación, aportamos una nueva estructuración de esta obra que centramos en la educación religiosa, la temáti-

ca más importante, la educación cultural, social y profesional, y una última parte que, a modo de miscelánea, introduce aspectos tan diversos como la educación natural junto con otras cuestiones de índole religiosa y moral. Se advierte además la escasa influencia que posteriormente ha tenido esta obra, a pesar de ser el primer tratado de educación que se escribió en lengua popular y ser el primer libro de lectura escrito para niños.

Por último, se constata la actualidad de la pedagogía luliana a través de su influencia en generalizar, como hizo Herbart el sentido de lo pedagógico, de sistematizarlo y estructurarlo tal como hicieron los últimos neokantianos de la escuela de Maburgo (Gottler, Flitner, Heinz). Al mismo tiempo presenta una funcionalidad global y abarcadora de la pedagogía, incluyendo, muchos años antes que los ilustrados, su sentido utilitarista y a la vez naturalista (Rousseau). También se nos presenta como un manual autoinstructivo, y como un material pedagógico propio de la actual educación no formal. Por último, encontramos en la *Doctrina Pueril* aspectos propios del aprendizaje mediante la naturaleza (Pestalozzi), del personalismo educativo (Maritain, Stefanini, Mounier), y del enfoque sistémico que Bertalanffy sólo descubrió en Nicolás de Cusa.

PALABRAS CLAVE: Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, educación religiosa.

La *Doctrina Pueril* és, sens dubte, l'obra pedagògica més important de Ramon Llull (Palma, 1232?, 1235?–Tunísia 1316)¹, malgrat que en el si de la seva immensa producció —A. Bonner i L. Badia² ens parlen de 265 llibres— sempre ha estat considerada com una obra menor —almenys en relació a la seva *opera* filosòfica— la qual cosa pot ser que expliqui l'escàs nombre d'edicions que de la *Doctrina...* s'han fet i que sols s'hagi traduïda al francès (1969), i recentment (2003) a l'italià i a l'espanyol³. També cal dir que la bibliografia

¹ Els diversos analistes no estan d'acord amb la data de naixement de Ramon Llull: TUSQUETS, J. *Ramón Llull, pedagogo de la cristiandat*. Madrid: CSIC, 1954, afirma que fou el 1235; en canvi, BONNER, A.; BADIA, L. *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària*. BarcelonaEdit. Empuries, 1988, es decanten per l'any 1232. Per la seva banda, PRING-MILL, R. *El microcosmos lul·lià*. Palma: Edit. Moll, 1961, cita ambdós anys com a possibles. En general, els autors consideren el 1232 com l'any més probable del seu naixement. Vegeu la literatura citada en la nota 10 d'aquest mateix treball.

² Vid. d'aquests autors Ramon Llull. *Vida, pensament i obra literària*. Op. cit. Ibídem, pàg. 56.

³ Es coneixen quatre edicions en català, que fou l'idioma original en que s'escrigué: *Doctrina Pueril compost en llengua llimosine per lo il·luminat doctor y martir invictissim de Christo el B. Ramón Llull*. Palma: edi-

sobre aquest llibre, i en general sobre la pedagogia de Ramon Llull, ha estat sempre molt pobra al llarg del temps⁴.

La *Doctrina Pueril* és una de les primeres obres que va escriure Ramon Llull, molt probablement l'any 1275, tot coincidint amb la seva separació familiar, motivada per l'èxtasi místic arran de la seva conversió⁵. L'objectiu del llibre era donar una sèrie de consells i orientacions al seu fill Domènec —*Domenicus*— com a guia educativa. En aquest sentit val a dir que la *Doctrina Pueril* es converteix, de fet, en el primer llibre escrit específicament per a nens en català, puix el fill de Llull tindria en aquells moments al voltant dels deu anys. Nogensmenys no és l'única obra pedagògica del nostre autor, ja que cal recordar alguns capítols del *Llibre d'Evast i de Blanquerna*, en els quals reitera algunes de les propostes de la *Doctrina Pueril* i també el *Llibre d'Intenció*, de caràcter exclusivament moral i religiós, i dedicat també al seu fill, si bé adaptat a la seva edat que seria aleshores la pròpia d'un jove; també hi ha sentit pedagògic en el *Llibre de l'ordre de cavalleria*, que tracta de la iniciació de l'aprenentatge

ció a cura de Pere Antoni Capò, 1736, (453 pàg. en pergami); *Doctrina Pueril, Libre del Ordre de Cavalleria, Art de Confessiò*. Palma: edició a cura de la Comissió Editora Luliana, impr. Amengual i Muntaner, 1906; *Doctrina Pueril*. Barcelona: edició a cura de Mateo Obrador, edit. Gustavo Gili, 1907, amb una recent edició facsímil d'edit. Miquel Font, Palma, 1986; *Doctrina Pueril*. Barcelona: edició a cura de Gret Schib, Edit. Barcino, 1972, nova edició el 1987. En castellà sols hi havia alguns fragments traduïts per Ramón Alós Moner a la revista *Franciscalia*, Barcelona, 1928 i també per Miquel Batllori: *Ramón Llull. Antologia Filosòfica*. Barcelona: Edit. Laia, 1984. L'única versió completa que es coneix en castellà de la *Doctrina Pueril* és un manuscrit de 1742 d'A. Villarroel, que es troba a l'arxiu de la Universitat de Salamanca (Espanya) i que en aquests darrers anys ha estat reproduït en CD per la mateixa Universitat el 2002. En francès existeix l'edició de LINARÈS, A. *Doctrine d'enfant*. París: Librairie C. Klincksieck, 1969; i finalment podem citar una darrera versió italiana a càrrec de BAGGIANI, Anna.; SALUDES, Anna. *Doctrina Pueril*. Pisa: Giardini Edit., 2003.

⁴ Cal recordar que, en una de les darreres i més exhaustives recopilacions bibliogràfiques sobre Ramon Llull, realitzada l'any 1960, sols es recull al llibre ja citat de TUSQUETS, J. *Ramón Llull, pedagogo de la cristiandad*. Vegeu en concret l'apèndix de BATLLORI, M. «Orientacions Bibliogràfiques sobre Ramon Llull». A: *Ramon Llull: Obres essencials*. Edit. Selecta, Barcelona, 1957-1960 (2 volums), pàg. 1359-1376. En un treball anterior, el mateix autor, BATLLORI, M. *Introducción bibliográfica a los estudios lulianos*. Palma: Escuela Lulística de Mallorca, 1945, no inclou cap referència de caràcter pedagògic. La revista *Estudios Lulianos* tampoc no inclou articles de caire pedagògic.

⁵ Vegeu per la datació de la *Doctrina Pueril* la introducció de G. Schib que fa a la seva edició ja esmentada, en concret la pàg. 17, malgrat hi ha opinions en contra que el mateix Schib rebut; és el cas de S. Garcías Palou, que aposta per l'any 1282 en els seus treballs: «¿Qué año escribió Ramón Llull la Doctrina Pueril?». Palma: *Estudios Lulianos*, núm. 34 (1968), pàg. 33-45; i a «La Doctrina Pueril del Beato Ramón Llull y su Liber de Sancto Spiritu en su relación cronológica». Palma: *Estudios Lulianos*, núm. 35-36, 1968, pàg. 201-214. Aquests arguments sembla que s'han respost, definitivament, per BLANCO GÓMEZ, E. «La fecha de composición de la Doctrina Pueril». Palma: *Estudios Lulianos*, núm. 81, 1989, pàg. 147-154; així, a la pàg. 149 evidencia que l'obra de referència es va escriure entre el març de 1275 i el novembre de 1276.

i comportament del cavaller tot mostrant-nos un estil educatiu més social i mundà. Per últim caldria esmentar els llibres de proverbis que Ramon Llull va escriure, molts dels quals mostren una declarada intenció educativa⁶.

De tota manera no hi ha dubte que la *Doctrina Pueril* és, malgrat tot, el llibre més pedagògic de Ramon Llull, ja que posseeix la característica de ser una monografia sobre l'educació que, fins i tot, se'ns presenta como l'intent pedagògic més important de la seva època i gairebé de tota l'edat mitjana⁷, ja que, com afirma G. Flores d'Arcais⁸, aporta una sistemàtica enciclopèdica del que ha de comprendre i assolir l'educació: «la teoria i la pràctica, el cos i l'ànima, la virtut i el vici, l'art i el misteri, la medicina i la ciència de la natura», entre altres temàtiques. Es tracta, molt possiblement de la primera, o almenys de la més completa, enciclopèdia infantil —en el sentit que va dirigida als nens i hi està escrita específicament— que sorgeix en el si de la història de la pedagogia. Gènere que, com se sap, ha determinat la vida escolar fins fa sols unes dècades.

1. SOBRE LA «DOCTRINA PUERIL»

Ramon Llull va escriure les seves obres en llatí, català i àrab; és a dir, utilitzà una llengua popular —el català— no sols per versificar o novel·lar, sinó també per escriure obres filosòfiques i doctrinals, per la qual cosa el seu paper de constructor i formador de la llengua catalana, com a llengua culta i de pensament, és, si més no, una de les seves grans aportacions, de tal manera que fa del català la primera llengua filosòfica europea. Els nivells als quals desenvolupa la llengua són de tal magnitud que no hi ha cap mena de dubte de poder considerar-ho com el vertader constructor del català com a llengua de cultura.

Un exemple crec que ens serà suficient; de la paraula «sentir» (acció) extreu «sensitiu» (qualitat), «sensible» (el subjecte que sent) i «sentit» (fet)⁹. Si ampliam aquests nivells de discriminació lingüística a una obra de quasi tres-

⁶ Per tal d'ampliar aquestes qüestions, i en general l'obra de R. Llull, cal citar VACANT, A.; E. MANGENOT, E.; AMAN, E. (coords.). *Dictionnaire de Theologie Catholique*. Vol. 9. 1a part. París: Librairie Letouzey et Ané, 1926; vegeu en concret l'entrada d'E. Longpre sobre Llull, pàg. 1072-1141. Malgrat tot la visió de conjunt més completa que encara es té de l'obra pedagògica de Ramon Llull continua sent la de TUSQUETS, J. *Ramón Llull, pedagogo de la cristiandat*. Op. cit.

⁷ Vegeu en aquest sentit PRING-MILL, R. «La Doctrina Pueril: conreu i transmissió de una cultura». *Lluc*, núm. 682 (1978), pàg. 11-16.

⁸ FLORES D'ARCAIS, G. «Presentazione». A: *Doctrina Pueril*. Edició italiana de 2003. Op. cit. Vid. pàg. 11.

⁹ Vid. GARCIA FERRER, M. N. *Ramon Llull. Un racionalista de combat i de circumstàncies*. Eivissa: Edic. Ca'n Sifre, 1993.

cents volums, molt possiblement podrem ser conscients de la seva aportació. Doncs bé, pel que es refereix a la *Doctrina Pueril* cal dir que és un dels seus llibres en català i, en conseqüència, és la primera obra important de la història de la pedagogia que s'escriu en llengua vulgar.

a) *El seu origen*

El seu origen, com ja hem dit, es troba en l'intent de deixar al seu fill un pla d'educació per tal que arribi a ser una persona exemplar als ulls de Déu i dels homes, pla que fa per compensar d'alguna manera la manca de la presència paterna en el si de la llar, després de la seva separació familiar i d'haver pres la decisió de dedicar la seva vida a la causa divina. Nogensmenys cal tenir present una altra variable a l'hora d'analitzar la gènesi de la *Doctrina...*, ja que cal tenir present l'impacte que Llull va rebre del contacte amb el català Raimond de Penyafort (1175-1275), que havia estat professor de lleis a Bolonya, capellà privat del papa Gregori IX i superior general de l'ordre dels dominics i a qui va conèixer el 1265 a Barcelona. Per aquells anys, R. Penyafort estava ja decebut amb els fracassos de les creuades, tot pensant, per contra, en nous mètodes pacífics de predicació religiosa¹⁰, la qual cosa fou, molt possiblement, un motiu d'inspiració a fi que Ramon Llull desenvolupés, sota aquest pensament, tota la seva magna obra, ja que, de fet, pot ser analitzada com una gran didàctica, racional i lògica, orientada a la conversió d'infidels.

Doncs bé, potser sia la *Doctrina Pueril* on, per primera vegada, el nostre autor du a terme un assaig d'aquest tipus, com a precedent del que seran els seus llibres posteriors, triant, en tot cas, per a aquesta ocasió, un cas individualitzat —el seu fill Domènec— tot substituint la premissa de la conversió d'infidels pel de l'educació en els principis rectors de la moral cristiana. Sembla que, malgrat algunes posicions encontrades¹¹, la *Doctrina Pueril* fou escrita entre Mallorca i Montpeller, en 1275, per tant un any abans de la inauguració de l'escola de llengües que Llull establí a Miramar (Mallorca)¹², després

¹⁰ Vegeu: ABELLÁN, J. L. *Historia crítica del pensamiento español*. Madrid: Círculo de lectores, 1992. Vegeu-ne especialment el 1r tom, pàg. 320.

¹¹ Cal recordar el que s'assenyalà a la nota núm. 5.

¹² Afirmar la Dra. G. Schib, a la «Introducció», a la *Doctrina Pueril*, que en el capítol 83.7 Ramon Llull es lamenta que no existeixen escoles on s'ensenyi l'àrab per intentar així l'evangelització dels musulmans, la qual cosa ens indica que fou escrita abans que existís l'escola de Miramar. Com hem afirmat abans, una recent revisió d'aquesta qüestió defensa els anys 1275-76 com els de la redacció de la *Doctrina Pueril*. Vid: BLANCO GÓMEZ, E. «La fecha de composición de la Doctrina Pueril». *Op. cit.*, pàg. 147-154.

d'un viatge a Montpeller, que va fer el 1275, quan el rei Jaume II el crida per sotmetre'l a una revisió de la seva doctrina, que, a la fi, li fou aprovada pel franciscanisme¹³.

b) Influències

En primer lloc, i des d'un punt de vista estrictament pedagògic, cal citar Hugo de San Victor i la seva obra *Didascalion* que, per la seva gran influència en el segle XIII, no degué ser aliena als coneixements de Ramon Llull¹⁴. Més directa sembla que fou la influència del dominic Vicent de Beauvais, natural de la Picardia, puix tal com s'ha destacat «Llull malgrat no ho plagia, extreu d'ell, sense citar-lo, moltes dades i teories, algunes de les quals les fa passar com a fites seves»¹⁵. Fonamentalment, el model que serveix de base a Llull és l'*Speculum* (entorn de 1250), així como l'opuscle *De eruditione filiorum regaliium*, que segueix una estructura, a través de 51 capítols, prou semblant a la *Doctrina Pueril*. També es palesa una mateixa identitat pel que fa als objectius i funcionalitat, si bé a l'obra de V. de Beauvais es fa explícita referència a l'educació de la dona, tot seguint la tradició de Sant Jeroni. De tota manera, a qui més deu l'obra de Ramon Llull és al franciscà Roger Bacon, puix d'ell —i també de la cultura àrab— recull el racionalisme simbòlic i algebraic que tan important és a la seva obra, tal com es fa palès, en relació a la conversió d'infidels, a la metodologia del seu *Art*.

Resumint, podem dir que, en un principi tant en l'esperit, així com en els continguts, en la finalitat i en la metodologia, l'obra de Llull s'adapta a l'agustinianisme propi dels franciscans. Ara bé, també cal tenir present que fou mitjançant els comentaris de Bacon, que Llull coneix Aristòtil, la qual cosa no deixa de ser determinant, perquè Ramon Llull, malgrat el seu «franciscanisme», sempre estructurà el seu pensament d'acord amb l'escolàstica. A més cal recordar que conegué l'obra de Sant Tomàs d'Aquino, la qual cosa li serví de primera referència i de fonament del seu pensament. A més, se sap que entrà amb contacte amb ell¹⁶, i que la *Summa contra gentiles* fou escrita entre el 1270

¹³ Vegeu per als aspectes religiosos del nostre autor: *Fe i Cultura en Ramon Llull*. Centre d'Estudis Teològics, núm. 2, 1986.

¹⁴ Per tal d'analitzar les influències en la *Doctrina Pueril* cal fer referència al llibre de TUSQUETS, J. *Ramón Llull, pedagogo de la cristiandad*. *Op. cit.*, especialment, pàg. 57 a 111.

¹⁵ *Ibidem*, pàg. 87.

¹⁶ Vegeu BONNER, A.; BADIA, L. *Ramón Llull. Vida, pensamiento y obra literaria*. *Op. cit.*, pàg. 185.

i 1272. En efecte, Llull sempre defensà la teoria dels atributs, la divisió entre substància i acte, les raons necessàries, com que el món ha estat creat per Déu sense haver d'acudir a la revelació o a la fe, així com l'equiparació de les tres facultats —intel·ligència, memòria i voluntat— com els reflexos que la Santíssima Trinitat aporta a l'ànima humana.

Més concretament, tot seguint l'aclaridor resum de M. N. Garcia Ferrer¹⁷, direm que Ramon Llull defensà que el fet de la creació segueix l'ordre de les dignitats de Déu, o sia, que defensa el principi actiu de la creació (*causalitat eficient*) i el seu arquetipus (*causalitat exemplar*). Alhora, les causes primitives o qualitats de la divinitat són realment les causes de l'èsser, ja que, en participar d'aquestes tots els éssers creats, es transformen en causes de la possibilitat de ser coneguts, malgrat sia en grau divers de participació.

Doncs bé, aquests principis són determinants i encara fonamentals de la *Doctrina Pueril* que, de principi, sembla un catecisme típic per a l'època¹⁸; de tota manera i tal com voldrem evidenciar, creiem que és quelcom més que un catecisme, tant pel que respecta al seu contingut, com pel que fa a la seva metodologia i profunditat. Cal recordar que la *Doctrina Pueril* es preocupa, fonamentalment, de la normativa cristiana, ja que ve a ser una exposició sistematitzada i comentada del que ben bé podríem anomenar el *Credo catòlic*¹⁹. Així doncs, el basament de la *Doctrina Pueril* és absolutament axiomàtic, ja que es fonamenta en enunciats, la validesa dels quals no és necessari comprovar, és a dir, que es fonamenta en models de caire A és igual a A, i A és diferent a B.

c) Estructura

La *Doctrina Pueril* és estructurada en 100 capítols que, al seu torn, es troben organitzats en deu apartats, que són, realment, els que vertebreren l'obra. De fet cal dir que quasi tot el llibre —potser més del vuitanta per cent— està

¹⁷ Vid. GARCIA FERRER, M. N. *Ramon Llull. Un racionalista de combat i de circumstàncies*. Op. cit., pàg. 9. Per tal d'ampliar-ne els aspectes ressenyats recomenem: BAUZA, M. *L'exemplarisme de Ramon Llull*. Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, núm. 7, 1989.

¹⁸ Vegeu per exemple l'opinió de BADIA, L. «Ramón Llull y la cuadratura del círculo». *Concentus Libri. Boletín informativo de la Asociación de Bibliófilos de España*, núm. 12, abril 2000, pàg. 300-305, així com SANTANACH, J. «Cové que hom fassa aprendre a son fill los xiiii articles: La Doctrina Pueril com a tractat catequètic». *Actes del III Col·loqui Problemes i mètodes de literatura catalana antiga*. Barcelona: Curial edic. i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, pàg. 419-435.

¹⁹ Vegeu en aquest sentit RESINES, L. *La catequesis en España. Historia y Textos*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1997.

dedicat a la qüestió religiosa i catequètica, tot i que la resta, tal com veurem en el pròxim apartat, assumeix una importància històrica cabdal.

Consider que aquests deu apartats es poden dividir en tres parts que tenen extensions molt desequilibrades²⁰. Aquestes tres parts sota les quals veiem la *Doctrina Pueril* serien les següents:

1. Educació religiosa: a la qual es referirien els 72 primers capítols que al seu torn conformen els primers vuit apartats, els quals estan dedicats a:

- dotze articles, (i no tretze com normalment es diu), que es refereixen a la necessitat: 1) de creure en Déu, 2) en la Santíssima Trinitat i 3) en la Creació. A més es parla de 4) la «Recreació» o humanitat de Crist, 5) la Glòria, 6) la Concepció de Nostre Senyor, 7) la seva Nativitat, 8) la seva Passió, i mort, i 9) la seva baixada als inferns on aconsellaria la lectura de l'encontre entre Crist i Adam. És important aquí destacar l'afecte que mostra al seu fill mentre explica la conversa que ambdós mantenen²¹. Finalitza amb 10) la resurrecció de Crist, 11) la seva pujada al Cel i 12) amb el judici final²². Como es veu es tracta de tot un repàs als fets més determinants de la vida de Crist a la terra.

Els altres capítols d'aquesta primera part són els dedicats:

- Als deu manaments, consagra un capítol a cada un d'aquests.
- Als set sacraments de la Santa Església.
- Als set dons que ens dona l'Esperit Sant (saviesa, enteniment, consell, fortalesa, saber o coneixement, pietat i temor de Déu).
- A les vuit benaventurances.
- Als set goigs de la Verge Maria que són: la salutació de l'Àngel, el naixement del seu Fill, l'arribada dels tres reis d'Orient, la resurrec-

²⁰ En referència a l'estructuració de la *Doctrina Pueril* es pot consultar l'edició d'aquesta obra a càrrec de Gret Schib (*Op. cit.*) així com l'article de R. Pring-Mill «La Doctrina Pueril: conreu i transmissió d'una cultura» (*Op. cit.*), i també: S. Garcias Palou: «¿Qué año escribió Ramón Llull la Doctrina Pueril?» (*Op. cit.*). Val a dir que l'estructuració que desenvolupem és absolutament original i no té res a veure amb els precedents ressenyats.

²¹ *Vid.* pàg. 58 i 59 de l'edició de la *Doctrina Pueril* a càrrec de la Dra. Gret Schib.

²² Com afirma Gret Schib, a les notes de les pàgines 40 i 41 d'ibídem, per equivocació s'ha perllongat al llarg del temps la creença que eren 13 els articles, si bé, tal com hem vist, es tracten exclusivament dels dotze als quals hem fet menció en el text.

ció de Crist, la seva aparició després de la resurrecció, pentecosta o baixada de l'Esperit Sant sobre Maria i els apòstols i, per últim, la pujada al cel de Maria.

- A les set virtuts que són el camí de la Salvació: la fe, l'esperança, la caritat, (o virtuts teològals) i la justícia, la prudència, la fortalesa, i la templança (o virtuts cardinals). Llull afegeix un octau capítol que sota el títol de la «Salvació» ve a ser una recapitulació sobre la necessitat de la virtut per a la salvació eterna.
- Als set pecats capitals: la gola, la luxúria, l'avarícia, la cobdícia, la supèrbia, l'enveja i la ira. A més afegeix un altre capítol sobre les condemnes de les penes eternes.
- A les tres lleis, si bé aquest apartat es troba dividit en cinc capítols que es dediquen a la llei de la natura, a les lleis de l'Antic Testament (o lleis velles), a la llei nova o emanada de la vinguda de Crist a la Terra (el Nou Testament). A continuació s'afegeixen dos capítols dedicats als gentils —no cristians; el primer aporta les vivències de Mamufet, personatge de Trípoli, ple de vicis i defectes, mentre que el segon és de caràcter general, si bé en tots dos trobem com objectiu una lloança a la predicació i a la conversió dels infidels.

En total, doncs, 72 capítols dedicats a les qüestions religioses que com hem dit formen la que considerem la primera part de l'obra.

2. La segona part és formada per un sol apartat que té en compte els capítols 73 a 79, i està dedicada a l'educació cultural, social i professional; en concret aquests set capítols tracten de:

- Les matèries del *Trivium* que s'havien estructurat en aquest mateix segle XIII i que comprenia la gramàtica, la lògica i la retòrica.
- Les matèries del *Quadrivium*, o sia, la geometria, l'àritmètica, la música i l'astronomia²³.

A continuació, Ramon Llull introdueix informació d'altres arts o estudis, com a orientació professional i vocacional; ens referim als capítols dedicats: a la

²³ Per a analitzar ambdós grups de matèries vegeu LLINARÈS, A. «Les arts du trivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de ciencia». *Revista de l'Alguer*, núm. 1 (1990), pàg. 65-72, i del mateix autor: «Les arts du Quadrivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de ciencia». *Revista de l'Alguer*, núm. 2 (1991), pàg. 213-228.

ciència de la teologia, al dret, a la natura, a la ciència de la medicina i a les arts mecàniques, de cabdal importància, tal como tindrem ocasió de veure ben aviat.

3. Per últim, la tercera part del llibre comprèn un sol apartat —el desè— que integra els darrers 21 capítols, i que jo definiria com una miscel·lània final, ja que hi trobam barrejats aspectes religiosos i profans molt diversos i que, de fet, no segueixen cap tipus d'estructuració. Així podem constatar que dedica atenció als prínceps²⁴, als clergues, a la religió, a la conversió dels infidels, a l'oració, a l'ànima, als àngels²⁵, al paradís, a l'infern, a l'anticrist, etc., clar que també, i al mateix temps, tracta aspectes més pròxims a la corporeïtat de l'home i de la natura, com són el cos humà, la vida i la mort del cos, la hipocresia i la vanaglòria, el moviment racional, els costums, els quatre elements, etc. A aquest darrer apartat el denomina «matèries diverses», la qual cosa ens indica que Ramon Llull era prou conscient de la miscel·lània que desenvolupava, como si no hagués trobat lloc per introduir-les en l'estudiada estructuració que el nostre autor va fer de la *Doctrina Pueril*, si bé, malgrat tot, les considera importants i pertinent referir-s'hi.

d) *Contingut*

Tal com hem dit s'ha vingut a refermar que la *Doctrina Pueril* és un simple catecisme o un llibre doctrinal referit a la religió catòlica i dedicat als nens; es tractaria, en definitiva, d'un tractat d'educació religiosa o catequètica. I la veritat és que, si tenim en compte la seva estructuració així com la quantitat de pàgines que dedica a la qüestió religiosa, aquestes afirmacions podrien ser realitat. De tota manera cal desenvolupar un exercici de contextualització per tal de calibrar i equilibrar els vertaders significats i aportacions de la *Doctrina Pueril*.

En primer lloc, cal esmentar que Ramon Llull abandonà la seva esposa Blanca i els seus fills (Domènec i Magdalena) per així poder seguir la seva vocació espiritual. Potser per això, i per tal de compensar la seva absència, i en definitiva, la figura del pare, Llull escrigué la *Doctrina Pueril* a fi que la seva espo-

²⁴ Ens trobaríem davant un precedent prou allunyat de la literatura referida a l'«educació de prínceps» que tendria la seva època de major esplendor en el primer renaixement. Vegeu, per exemple, PALACIOS MARTÍN, B. «El mundo de las ideas políticas en los tratados doctrinales españoles: los espejos de príncipes». *Europa en los umbrales de la crisis*, XXI Semana de estudios Medievales, Gobierno de Navarra, Pamplona (Espanya), 1995, pàg. 463-485. També, i malgrat el temps que fa de la seva publicació, no podem oblidar la completa obra de GALINO, M. A. *Los tratados sobre la educación de príncipes*. Madrid: CSIC, 1948.

²⁵ Sobre aquesta qüestió caldria consultar: LLINÀS, C. *Ars angelica. La gnoseologia de Ramon Llull*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000.

sa pogués orientar la conducta i educació del seu fill, i que aquest, amb la seva lectura, s'afiancés pels adequats camins de la vida. Com és bo de comprendre, és impossible que, davant aquestes circumstàncies, el nostre autor hagués escrit un llibre sols sobre el món, ja que seria una contradicció amb la seva pròpia conducta i amb la seva decisió. En segon lloc, també cal tenir present la pressió social de la religió en aquella època, així com l'absència d'escoles i, en general, d'educació reglada que no fos la pròpia dels convents, seminaris, escoles catedralícies o universitats, és a dir, la que es dedicava majoritàriament a la formació de clergues i capellans.

Què podria ser aleshores un tractat d'educació per a un nen que, de principi —si bé no es rebutja— no és educat per a la vida clerical i monàstica? Indubtablement un tractat que l'orientés sobre els aspectes teòrics i pràctics de l'educació religiosa, o sia, una educació orientada a la salvació, que era, a més, la ideologia dominant i que, per tant, més incidia en la societat de l'època —i més encara en una terra recent conquerida als infidels— i que, no oblidem, era el motiu de l'abandó familiar per part del seu autor. Per tant, no es tracta d'un simple tractat catequètic, sinó la base per a una educació idònia i adequada a la seva època. Ara bé, el que és important és que, al mateix temps, aquest llibre preveu tota una sèrie de qüestions que semblen impensables per a l'època en què fou escrit. Vull dir que, independentment de les temàtiques religioses, trobam a les seves pàgines un vertader pla educatiu que no deixa de sorprendre'ns per la seva novetat i amplitud de mires.

En primer lloc, cal dir que ens trobem davant un pla general d'educació que té en compte l'educació moral (no podem oblidar aquesta variable) religiosa i civicocultural. És evident, i no volem insistir més en aquest aspecte, que l'educació religiosa aporta la majoria dels continguts de la *Doctrina Pueril*, si bé en relació a aquesta trobam, també, un programa d'educació moral que preveu no sols la pròpia moral religiosa —vicis i virtuts principalment— sinó també la necessitat d'obeir les lleis terrenals pròpies de la monarquia. Ara bé, aquesta doble educació —moral cívica i moral religiosa— ha de ser culminada o coronada per una sèrie de coneixements —cultura— que són necessaris per dur la vida endavant. Sols a partir d'aquí es pot entendre plenament el projecte educatiu de Ramon Llull: educar íntegrament per a una vida completa, el que significa desenvolupament de l'espiritualitat, del civisme i també del valor del treball i de la necessitat de tenir un ofici²⁶. O sigui en la *Doctrina*

²⁶ Per tal que el lector interessat pugui comparar els nostres plantejaments sobre la pedagogia de la *Doctrina Pueril* que s'han fet fins ara, recomenem, fonamentalment, els textos següents: LLINARÉS, A. «Les

Pueril es troben tot un seguit de qüestions que van des de l'espiritualitat més ferma al pragmatisme més realista.

Per aconseguir tot això no oblidà ni el vessant espiritual de l'home ni tampoc la seva realitat corporal o natural. Vull dir amb això que el seu programa pedagògic és una síntesi de l'educació de l'ànima i del cos. Simplement perquè per educar es requereix el coneixement complet de la natura humana, i aquesta, la natura de l'home, és a la vegada espiritual (*ànima*) i material (*cos*). Doncs bé, creiem que Ramon Llull no oblidà en el seu llibre aquets dos aspectes. Al contrari, el nostre autor, amb bona lògica, és molt conscient dels límits que la pròpia natura imposa a l'educació, ja que un ésser sense natura seria perfectament educable fins a tal punt que no requeriria de l'educació.

Ramon Llull té el mèrit, des del cristianisme, i imbuït de religiositat, de valorar la necessitat d'atendre el cos en tot projecte educatiu, de tal manera que és la natura la que imposa els límits a l'educació, d'aquí aleshores que sigui la natura el fonament per conèixer l'home i poder-lo educar; o sia, l'educació natural es converteix en el fonament cognoscitiu de l'home. Tant és així que el mateix Armand Llinarès, tot referint-se a aquesta qüestió lul·liana, afirma que «l'educació que ignora la natura humana corre cap al fracàs»²⁷.

L'obra pedagògica de Llull bateja la necessitat d'una educació amb capacitat de desenvolupar totes les potencialitats i aptituds de l'home, i això fa que la *Doctrina Pueril* sigui quelcom més que una obra catequètica; prova el que diem, el fet que aporti judicis sobre les arts i les matèries liberals que eren objecte d'estudi en l'ensenyament preuniversitari i universitari, és a dir el *Trivium* i el *Quadrivium* que s'havien formalitzats en aquell mateix segle. Ramon Llull dóna una importància cabdal a la gramàtica, ja que és la porta d'entrada, el vestíbul, que ens dóna pas a tota la cultura; accepta també la retòrica, ja que ens permet expressar-nos bellament i ordenadament, així com la lògica, perquè és l'instrument necessari per al discerniment, la demostració i la discriminació de

arts du trivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de ciencia» *Op. cit.*; i del mateix autor: «Les arts du Quadrivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de ciencia», *Op. cit.* Així com «Crònica», *Estudios Lulianos*, vol XI (1967), pàg. 201-215, on recull la lecció inaugural que Llinarès desenvolupà quan va ser anomenat *Magister* de la «Escuela Lulística Mayoricense» sota el títol «Algunos aspectos de la educación en la Doctrina Pueril de Ramón Llull»; PRING-MILL, R. «La Doctrina Pueril: Conreu i transmissió d'una cultura» *Op. cit.*; VACANT, A.; MANGENOT, E.; AMAN, E. (coord.). *Dictionnaire de Theologie Catholique Op. cit.*; vegeu, en concret, l'entrada d'E. Longpre sobre Llull, pàg. 1072 i següents; GARCIA PALOU, S. «¿Qué año escribió Ramón Llull la Doctrina Pueril?» *Op. cit.*; CAPITÁN, A. *Historia de la Educación en España* (2 vol.). Madrid: Edit. Dyckinson, 1991, pàg. 107-122 del primer volum.

²⁷ Vid. LLINARÉS, A. «Crònica» *Op. cit.* en ibídem, pàg. 204.

la veritat, aspectes aquests que després aplicaria amb insistència a l'hora de determinar i definir la seva *Arts General*.

En referència al *Quadrivium* no és tant optimista, ja que considera que la música ha de ser un art sacre i no ha d'estar en mans de joglars i trobadors (activitats que, per cert, el nostre home havia practicat a la seva joventut); de l'astronomia ens informa que ha degenerat en astrologia, i sobre l'aritmètica i geometria manté una posició ambigua, ja que si bé considera que són fonamentals per la seva utilitat, requereixen a la vegada de tot el pensament humà, per la qual cosa poden desviar l'home del que és essencial en la vida.

Nogensmenys l'aportació que personalment consider més important de la *Doctrina Pueril* és el seu capítol LXXIX que, en la divisió que hem fet del llibre, hem inclòs en l'apartat novè que s'integra en la segona part de la *Doctrina Pueril*, segons la nostra particular estructuració. És aquí on Ramon Llull fa una acurada defensa del que anomena «arts mecàniques», és a dir, aquells coneixements que són necessaris per al desenvolupament dels diversos oficis; en aquest capítol el nostre autor advoca el treball, la laboriositat, condemna en conseqüència l'ociositat. És aquí on descobrim aquesta educació per a la vida que esmentàvem i de la qual Llull digué: «L'art mecànica és ciència lucrativa manual per donar sustentació a la vida corporal»²⁸. Es pot demanar més realisme pedagògic en el segle XIII?

També són interessants els apartats dedicats a la teologia, al dret, a la ciència natural i a la medicina; es troben en el mateix capítol i creiem que el seu objecte era iniciar el seu fill en aquestes temàtiques a fi de orientar-lo en referència a les arts liberals, diguem-ne de caire universitari; en tot cas, podríem dir que és una adequada ampliació de la cultura general en base a uns principis que, en tot cas, servirien de fonament per ampliar coneixements en un futur. Els apartats dedicats a la medicina i a la ciència natural són els més llargs, la qual cosa ens confirma, una vegada més, la preocupació pels aspectes naturals i corporals del programa educatiu del nostre autor.

No hem d'oblidar, en parlar de la pedagogia lul·liana, el seu realisme quant al mètode d'ensenyament, ja que defensa l'experimentació, o el que és el mateix, un aprenentatge fonamentat en la realitat (clara influència de Bacon); efectivament, la realitat, el que és tangible, és el punt d'inflexió des del qual s'ha de començar el raonament i la recerca de la veritat. Per tal d'evidenciar aquesta afirmació és interessant l'exemple que introdueix en el capítol 74 de la *Doctrina Pueril* quan parla de com es pot calcular l'altura d'una torre o d'una

²⁸ Vegeu l'edició de la Dra. G. Schib, *Op. cit.*, pàg. 186.

muntanya mitjançant el quadrant de l'astrolabi, a fi de relacionar proporcionalment la distància a la qual es troba l'observador i l'angle visual —o direcció— que ens dóna el quadrant²⁹.

Aquest realisme que esmentem arriba al màxim nivell amb la qüestió lingüística. Diem això perquè sorprèn que, en el segle XIII, es defensés l'aprenentatge i l'ensenyament en «llengua vulgar», en aquest cas el català, como el mitjà més lògic i fàcil per aconseguir la comprensió dels alumnes. De tota manera, per a Lull, l'aprenentatge de la llengua materna tenia com a objectiu ser una introducció comprensiva de l'aprenentatge del llatí que era encara considerada com la llengua universal, malgrat que el nostre autor gairebé no l'utilitzà. Com hom sap la majoria de la seva obra fou escrita en català, de tal manera que fins i tot s'ha dit que no sabia llatí, la qual cosa no es certa; molt possiblement no es trobaria segur en aquesta llengua i el mateix li passaria amb l'àrab per la qual cosa, per facilitat i seguretat, utilitzaria normalment el català. Potser per això era tan conscient que per aprendre una altra llengua era del tot necessari dominar prèviament la llengua natural, pròpia o materna.

A més, cal dir que el llibre està escrit en un català senzill i planer —comprensible— tot intercalant frases plenes d'estima cap al seu fill —amable fill— o dirigint-se a ell familiarment, utilitzant sempre la segona persona en els verbs així com el pronom «tu»: «Saps fill...», «fill no siguis...», la qual cosa li imprimeix un caràcter d'intimitat i proximitat de gran sensibilitat.

Després d'aquesta minsa anàlisi, cal dir, com a resum, que la *Doctrina Pueril* se'ns presenta no sols com un llibre dedicat al fill de l'autor, sinó com un compendi d'educació integral per als pares en general i per als educadors en particular. Creiem amb sinceritat que la *Doctrina Pueril* supera el sentit d'obra dedicada a una sola persona, per convertir-se en un vertader tractat generalitzable d'educació. De totes maneres, podem afirmar que tota l'obra de Ramon Llull és educativa, ja que, a través d'aquesta, el que Llull persegueix és ensenyar a raonar, a cercar la veritat mitjançant la paraula, i també, a través de l'argumentació, per a, en temps d'infidels i heretges, aconseguir una «educació de la racionalitat», que és també el que mostra, com a font argumental, tot el llibre. No es tracta sols d'informar, sinó també de convèncer; per això la utilització de la llengua materna, de la realitat per l'aprenentatge abstracte, del seu realisme, de la importància que dóna a la natura i en definitiva, aquesta visió de conjunt, global —*integral* diríem avui— que ens aporta de l'educació.

²⁹ Aquest exemple està perfectament desenvolupat a BADIA, L. «Ramón Llull y la cuadratura del círculo». *Op. cit.*, pàg. 300-305 12, abril 2000.

Volem dir, doncs, que entre la *Doctrina Pueril* i l'*Arts* de Llull trobam un *continuum*, puix, com ja hem insinuat, tota la seva tasca i tota la seva producció se'ns presenta com un gran sistema pedagògic, fonamentat en la paraula, en el que és racional; o sia, en la demostració, en la discriminació, en la recerca de la veritat, i és per tot això pel que considerem que el vessant pedagògic de Llull es troba, de fet, en tota la seva obra.

e) *La seva importància històrica*

Així com és prou nombrosa la bibliografia sobre les influències de l'obra de Ramon Llull en els segles posteriors³⁰, gairebé no existeixen referències al ressò que pogué despertar la *Doctrina Pueril*. Si ens fonamentam en Gret Schib³¹, hem de dir que la influència en el temps de l'autor de la *Doctrina Pueril* fou realment molt minsa, ja que l'inquisidor Nicolau Eymerich la qualificà d'obra heretge juntament amb altres deu llibres de Llull, i a més, tal com ens mostra T. Carreras Artau³², el papa Gregori XI, mitjançant una butlla signada el sis de febrer del 1376, censurava també aquest mateix llibre. Òbviament, aquest fets suposaren seriosos obstacles per a la seva difusió i utilització, la qual cosa ens condueix a afirmar la poca notorietat que va tenir la *Doctrina...* en els ambients pedagògics posteriors (fins i tot, avui dia gairebé no hi ha estudis pedagògics sobre aquesta). En tot cas pareix admissible que Comenius (1592-1670) conegués l'obra de Llull per mitjà del seu mestre, que fou un lul·lista, concretament, l'alemany Johann H. Alsted³³.

³⁰ És impossible en un treball d'aquestes característiques donar compte de la qüestió enunciativa. Com a exemple, per cert gens exhaustiu, citaríem els següents estudis, a més dels ja referits en notes anteriors, que també tracten de les influències de l'obra lul·liana. Pel que fa a èpoques i autors més importants vegeu: BAILLORI, M. *El Lul·lisme del primer renaixement*. Palma: Excma Diputació de las Balears, 1955 (IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Serie «Ponencias», núm. 8); COLOMER, E. «Ramón Llull y Nicolás de Cusa». Palma: *Estudios Lulianos*, núm. 11, 1960, pàg. 129-150; PLATZECK, E. R. «Gottfried Wilhelm Leibniz y Raimundo Lulio». Palma: *Estudios Lulianos*, núm. 47/48. 1972, pàg. 129-193. A més cal destacar que la bibliografia lul·liana especialitzada aporta estudis sobre la influència del nostre autor a Espanya, Itàlia, França, Bizanci, Anglaterra, Portugal, Polònia, Rússia...

³¹ Ens referim al «pròleg» que fa a la seva edició de la *Doctrina Pueril*, ja citada; *vid.* especialment pàg. 18.

³² Vegeu d'aquest autor «Obra y Fortuna». A: *Ramon Llull. Obres essencials. Op. cit.* pàg. 55-68.

³³ Vegeu: *Doctrina Pueril* (Edició a càrrec de G. Schib). *Op. cit.*, pàg. 18.

2. COM A CONCLUSIÓ: SIGNIFICAT ACTUAL DE LA PEDAGOGIA LULL·LIANA A TRAVÉS DE LA *DOCTRINA PUERIL*

Com a resum del que hem dit fins ara, extraurem molt breument algunes conclusions que considerem són implícites en la pedagogia que Llull ens aporta mitjançant la *Doctrina Pueril* i que, al seu torn, poden tenir una retraducció en els conceptes i en els plantejaments de l'actual pedagogia. En concret centrarem la nostra reflexió en els punts següents :

1r. Trobem a la *Doctrina Pueril* una validació de les argumentacions generals, (que fou, amb el temps, una constant de l'obra i del mètode lul·lià). Específicament, en el nostre cas, aquesta argumentació de caràcter general referida a l'educació, ens aproxima a la concepció de la pedagogia general de Herbart. Cal recordar com aquest autor deia que la pedagogia general es aquella que convé a tots els homes de manera fonamental³⁴, de la mateixa manera que el nostre autor quan escriu sobre el que seria millor per a l'educació del seu fill pensa en l'educació que més convé a la generalitat de la humanitat de manera fonamental. (Aquí caldria tenir present el coneixement que tingué Leibniz de Llull i el que Herbart tingué d'aquell).

2n. Una altra de les aportacions interessants de la *Doctrina Pueril* és el seu ordre, és a dir, el seu sistematisme, la seva estructuració, element aquest que ha estat fonamental en la pedagogia del segle XX. Obres com les de Gottler, Henz, Flitner i tants altres pedagogs han fet ressò en les seves obres del sistematisme. Doncs bé, el llibre que comentem, potser obeeix, per primera vegada, en el camp de la pedagogia, a un ordre conceptual, a una estructuració i sistemàtica que després veurem com a pròpia d'obres més recents.

3r. *La Doctrina Pueril* és un vertader exemple d'universalisme cultural i abraçador, quelcom que avui se sol·licita a l'educació que es troba amb serioses dificultats per fer front a la necessitat de coneixement d'una societat tan complexa com la nostra.

4t. Ramon Llull s'aproxima també al sentit utilitarista de l'educació que es tenia a l'època Il·lustrada i que sistematitzà de forma encomiable *L'Enciclopèdia* avalada per D'Alambert i Diderot. En aquesta, tal com ocorre en l'obra de Llull, es valoren les arts mecàniques fins a tal punt que en la domesticada Il·lustració espanyola s'arribaren a conèixer com a «Nobles Arts».

³⁴ Vegeu l'autocrítica que Herbart realitzà a la seva *Allgemeine Pädagogik* publicada en el «Gottingische gelehrte Anzeigen», de 12 de maig de 1806.

5è. Malgrat sembla erràtic dir-ho, Ramon Llull s'aproxima, com a precedent, al naturalisme roussonià. De fet és difícil trobar un autor anterior a l'època de Ramon Llull que defensi la necessitat d'una educació natural, d'acord amb les capacitats de l'home i amb la necessitat de conèixer la seva natura. Cal recordar com el preceptor de *l'Emili* observa, pren nota de la realitat natural del seu alumne, abans d'intervenir educativament. Llull, cal recordar-ho, opina que tota educació ha de fonamentar-se en el coneixement de l'home.

6è. Som davant un vertader tractat que, a partir de Ph. Coombs, es denominarà en els ambients pedagògics «educació no formal». Pensau que Ramon Llull no feu publicitat del seu llibre per les escoles, sinó que a través del seu fill intentà realitzar un manual d'educació que pogués servir els pares, i també, és clar, els docents; per tant el seu interès a generalitzar el du en aquest cas a desenvolupar un producte global, on la gradient de la formalitat i la no formalitat educativa es confonen, tal como passa en la nostra actual societat de l'aprenentatge³⁵.

7è. La *Doctrina Pueril* es pot concebre com un manual d'autoeducació, ja que, no ho oblidem, està dedicat (i ho diu constantment, pàgina per pàgina) al seu fill. Té per tant el mateix significat que posseeixen avui els textos autoinstructius.

8è. És, a més, un material educatiu que s'incardina en l'actual personalisme educatiu; les tesis pròpies del segle XX de Maritain, Mounier, Stefanini, sols per posar alguns exemples d'autors rellevants, es troben més que insinuades en la *Doctrina Pueril*; és, en primer lloc, un text adaptat a l'ortodòxia catòlica, que va dirigida a una persona, però que a la vegada preveu la realitat social —a través de les lleis, el treball, els oficis...

9è. Hi ha implícita en aquesta obra un mètode cognitiu d'aprenentatge; una confirmació d'una teoria general que s'ha d'aprendre mitjançant la realitat i mitjançant pràctiques experimentals o assentades en la realitat, quelcom així com un precedent de l'intuicionisme pestalozzià.

10è. Com hem afirmat, hi ha en la combinatòria lul·liana una forma instrumental, un sistema, una manera d'aconseguir informació veritable, és a dir, de comunicar-se, per tal de poder trobar la veritat; som, per tant, davant un

³⁵ Vegeu COLOM, A. J. «Continuidad y complementariedad entre la educación formal y no formal». *Revista de Educación*, núm. 338, setembre-desembre 2005. Ministerio de Educación y Ciencia, Madrid, pàg. 9-22.

precedent de les noves lògiques aplicades, en aquest cas a l'educació³⁶. La seva influència sobre Leibniz en aquest sentit és indiscutible.

11è. L'enfocament global que de l'educació posseeix Ramon Llull, com el seu sistema racional d'aprendre la veritat, és un precedent important de la Teoria General de Sistemes. Cal tenir present que aquest sentit racional i global —sistèmic— no fou aliè a Nicolau de Cusa, tal com segles després va evidenciar el mateix L. V. Bertalanffy —l'autor que desenvolupà la Teoria de Sistemes— en algun del seus treballs³⁷.

S'ha dit³⁸ que l'obra pedagògica de Llull és un intent recopilatori i sistematitzador de la cultura i del coneixement de la seva època; evidentment no serè jo qui discuteixi aquesta afirmació; malgrat tot no és menys cert que en aquest projecte recopilatori es van introduint idees, aspectes i pensaments que segles després es recolliran com a grans novetats. Llegir Ramon Llull i llegir la seva *Doctrina Pueril* ens obliga a un exercici intel·ligent, obert i creatiu; sols mitjançant aquesta tasca podrem descobrir les diferents perspectives que encara ara ens semblen noves i que, curiosament, es troben en aquest aparent catecisme que un dia, fa més de set-cents anys, escrigué Ramon Llull.

BIBLIOGRAFIA CITADA:

- ABELLÁN, J. L. *Historia crítica del pensamiento español*. Madrid: Círculo de lectores, 1992.
- ANÓNIMO. «Crónica». *Estudios lulianos*, vol. XVI. Palma, pàg. 201-215.
- BADIA, L. «Ramón Llull y la cuadratura del círculo». *Concentus Libri*, núm. 12, abril, 2000, pàg. 300-305.
- BATLLORI, M. *Introducción bibliográfica a los estudios lulianos*. Palma: Escuela lulística de Mallorca, 1945.
- «El Lul·lisme del primer renaixement». A: *IV Congreso de la Corona de Aragón, serie ponencias*, núm. 8 (1995). Palma: Excma. Diputación de las Baleares.

³⁶ Cal tenir present que, des de sempre, en el món de la cibernètica, Ramón Llull ha estat vist com el precedent més antic; sobre aquesta qüestió vegeu: DELPECH, L. J. *La cybernétique et ses théoriciens*. París: Casterman, 1972.

³⁷ Vid. BERTANAFFY, L. V. «El legado de Cusano». *Perspectivas en la teoría general de sistemas*. Madrid: Alianza Universidad, 1979, pàg. 49-61.

³⁸ PRING-MILL, R. «La Doctrina Pueril: Conreu i transmissió d'una cultura». *Op. cit.*

- Ramon Llull en el món del seu temps*. Barcelona: Dalmau, 1960.
- «Orientacions bibliogràfiques sobre Ramon Llull». A: *Ramon Llull: Obres essencials* (2 vol.). Barcelona: Edit. Selecta, 1957-1960.
- BAUZA, M. «L'exemplarisme de Ramon Llull». *Publicacions del Centre d'Estudis Teològics*, núm. 7 (1989).
- BERTANAFFY, L. V. «El legado de Cusanos». *Perspectivas en la teoría general de sistemas*. Madrid: Alianza Universidad, 1979.
- BLANCO, E. «La fecha de composición de la Doctrina Pueril». *Estudios Lulianos*, núm. 81 (1989), pàg. 147-154.
- BONNER, A. «Ramon Llull: Relació, acció, combinatoria i lògica moderna». *Estudios Lulianos*, núm. 90 (1994), pàg. 51-74.
- BONNER, A.; BADIA, L. *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literaria*. Barcelona: Edit. Empuries, 1988.
- CAPITÁN, A. *Historia de la educación en España*. 2 vol. Madrid: Dyckinson, 1991.
- CARRERAS ARTAU, J. «Introducción biográfica a Ramón Llull». A: *Obres essencials*. 2 vol. Barcelona: Edit. Selecta, 1957-1960.
- «Obra y Fortuna». A: *Obres essencials*. 2 vol. Barcelona: Edit. Selecta, 1957-1960.
- CENTRE D'ESTUDIS TEOLÒGICS. *Fe i cultura a Ramon Llull. CET*, núm. 2 (1986).
- COLOM, A. J. «Continuidad y complementariedad entre la educación formal y no formal». *Revista de Educación*. Ministerio de Educación y Ciencia, núm. 338, setembre-desembre 2005, pàg. 9-22.
- COLOMER, E. «Ramón Llull y Nicolás de Cusa». *Estudios Lulianos*, núm. 11 (1960), pàg. 129-150.
- De la edad media al renacimiento*. Barcelona: Herder, 1975.
- DELPECH, L. J. *La cybernétique et ses théoriciens*. París: Casterman, 1972.
- GALINO, M. A. *Los tratados sobre la educación de príncipes*. Madrid: CSIC, 1948.
- GARCÍA FERRER, M. N. *Ramón Llull, un racionalista de combat i circumstàncies*. Eivissa: edit. Ca'n Sifre, 1993.
- GARCÍAS PALOU, S. «¿Qué año escribió Ramón Llull la Doctrina Pueril?». *Estudios Lulianos*, núm. 34 (1968), pàg. 33-45.
- «La Doctrina Pueril del Beato Ramón Llull y su Liber de Sancto Spiritu en su relación cronológica». *Estudios Lulianos*, núm. 35/36, pàg. 201-214.
- FLORES D'ARCAIS, G. «Presentazione». A: *Ramon Llull. Doctrina Pueril*. Pisa: edit. Giardini, 2003.
- HERBART, J. F. «Kritikspiel. Allgemeine Pädagogik». *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 12 de maig de 1806.
- JANER, G. «L'attualità di un pensatore medievale». A: *Ramon Llull. Doctrina Pueril*. Pisa: edit. Giardini, 2003.

- LONGPRE, E. «Llul, Raymundus». A: VACANT, A.; MANGENOT, E.; AMAN, E. (coord.). *Dictionnaire de Theologie Catholique*. París: Librairie Letouzey et Ané, 1926.
- LLINARÈS, A. «Crònica». *Estudios Lulianos*, vol XI (1967), pàg. 201-215.
- Ramón Llull*. Barcelona: Edicions 62, 1987.
- Ramón Llull*. Palma: edit. Moll, 1990.
- «Les arts du trivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de Ciencia». *Revista de l'Alguer*, núm. 1 (1990), pàg. 65-72.
- «Les arts du quadrivium dans la Doctrina Pueril et l'Arbre de Ciencia». *Revista de l'Alguer*, núm. 2 (1991), pàg. 213-228.
- LLINÀS, C. *Ars angelica. La gnoseologia de Ramon Llull*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2000.
- LLULL, R. *Doctrina Pueril compost en llengua llimosine per lo il·luminat doctor i martir invictissim de Christo, el Beat Ramón Llull*. Palma: edic. de Pere Antoni Capò, 1736 (453 pàg., en pergamí).
- Doctrina Pueril*. Manuscrit d'A. Villarroel. Salamanca: Universidad de Salamanca, 1742. Nova versió en CD, 2002.
- Doctrina Pueril, Libre del ordre de caballeria, Art de confessió*. Palma. Edició a càrrec de la Comisión Editora Luliana, Impr. de Amengual y Muntaner, 1906.
- Doctrina Pueril*. Palma: Edició a càrrec de Mateu Obrador; edit. Gustavo Gili, Barcelona, 1907. Nova edició facsímil a Miquel Font, edit. 1986.
- Ramon Llull: Obres essencials*. Barcelona: edit. Selecta, 1957-1960.
- Doctrine d'enfant*. París: edició a càrrec d'A. Llinarès; Librairie C. Klincksieck, 1969.
- Doctrina Pueril*. Barcelona: edició a càrrec de Gret Schib; edit. Barcino, 1972. Nova edició en 1987.
- Doctrina Pueril*. Pisa: edició a càrrec d'Anna Baggiani i Anna Saludes, edit. Giardini, 2003.
- PALACIOS, B. «El mundo de las ideas políticas en los tratados doctrinales españoles: los espejos de príncipes». *XXI Semana de estudios Medievales. Europa en los umbrales de la crisis*. Pamplona: Govern de Navarra, 1995.
- PLATZECK, E. R. «Gottfried Wilhelm Leibniz y Raimundo Lulio». *Estudios Lulianos*, núm. 47/48 (1972), pàg. 129-193.
- PRING-MILL, R. *El microcosmos lul·lià*. Palma: edit. Moll, 1961.
- «La Doctrina Pueril: conreu i transmissió d'una cultura». *Lluc*, núm. 682 (1978), pàg. 11-16.
- RESINES, L. *La catequesis en España. Historia y textos*. Madrid: BAC, 1997.
- SANTANACH, J. «Cové que hom fassa aprendre a son fill los xiii articles: la Doctrina Pueril com a tractat catequètic». *Actes del III Coloquio: Problemes i Metodes de*

Literatura Catalana antiga. Barcelona: edit. Curial i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

SCHIB, G. «Introducción». A: *Ramón Llull: Doctrina Pueril*. Barcelona: edit. Barcino, 1972.

TUSQUETS, J. *Ramón Llull, pedagogo de la cristiandad*. Madrid: CSIC, 1954.

VACANT, A.; MANGENOT, E.; AMAN, E. (coord.). *Dictionnaire de Theologie Catholique*. París: Librairie Letouzey et Ané, 1926.